

XAT MATNLARIDA IJTIMOY MASOFA VA KOMMUNIKATIV NIYATNING IFODALANISHI (QIYOSIY TAHLIL)

Negmatova Madina,

Qarshi xalqaro universiteti

Filologiya va tillarni o'qitish kafedrası o'qituvchisi

madina.negmatova1@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek va nemis tillaridagi xat matnlarida ijtimoiy masofa hamda kommunikativ niyatning ifodalanish xususiyatlari qiyosiy tahlil asosida o'rganiladi. Tadqiqot lingvopragmatik, sotsiolingvistik va diskursiv yondashuvlarga tayanadi. Tahlil natijasida aniqlanishicha, nemis tilida ijtimoiy masofa ko'proq grammatik vositalar orqali ifodalansa, o'zbek tilida esa leksik va madaniy omillar ustunlik qiladi. Shuningdek, kommunikativ niyat har ikki tilda turli nutq aklari orqali amalga oshirilishi, biroq ularning ifodalanish strategiyalari farqlanishi ko'rsatib berildi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy masofa, kommunikativ niyat, lingvopragmatika, xat matni, qiyosiy tahlil, polaytness, nutq aklari.

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности выражения социальной дистанции и коммуникативного намерения в текстах писем на узбекском и немецком языках на основе сравнительного анализа. Исследование опирается на принципы лингвопрагматики, социолингвистики и дискурсивного анализа. В результате установлено, что в немецком языке социальная дистанция преимущественно выражается грамматическими средствами, тогда как в узбекском языке важную роль играют лексические и культурные факторы. Также показано, что коммуникативное намерение реализуется через различные речевые акты, при этом стратегии их выражения в двух языках различаются.

Ключевые слова: социальная дистанция, коммуникативное намерение, лингвопрагматика, текст письма, сравнительный анализ, вежливость, речевые акты.

Abstract. This article examines the expression of social distance and communicative intention in letter texts in Uzbek and German through a comparative analysis. The study is based on the principles of linguopragmatics, sociolinguistics, and discourse analysis. The findings indicate that in German, social distance is primarily expressed through grammatical means, whereas in Uzbek it is conveyed mainly through lexical and cultural factors. In addition, communicative intention is realized through various speech acts in both languages, though the strategies of their expression differ significantly.

Keywords: social distance, communicative intention, linguopragmatics, letter text, comparative analysis, politeness, speech acts.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda kommunikatsiya jarayonlarini o'rganish, ayniqsa yozma nutq doirasida amalga oshiriladigan muloqot shakllarini tahlil qilish alohida ilmiy ahamiyat kasb etmoqda. Globalizatsiya, xalqaro aloqalarning kengayishi va raqamli kommunikatsiyaning rivojlanishi natijasida turli til va madaniyat vakillari o'rtasidagi yozma muloqot hajmi keskin ortdi. Shu nuqtai nazardan, xat janri nafaqat axborot almashish vositasi, balki ijtimoiy munosabatlar, madaniy qadriyatlar va kommunikativ strategiyalarni aks ettiruvchi muhim lingvistik hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Xat matnlarida ijtimoiy masofa va kommunikativ niyatning ifodalanishi masalasi pragmatika, sotsiolingvistika va diskurs tahlili kesishgan nuqtada joylashgan bo'lib, bu yo'nalishda olib borilayotgan tadqiqotlar til birliklarining funksional yuklamasini chuqurroq anglash imkonini beradi. Ijtimoiy masofa kommunikatsiya ishtirokchilari o'rtasidagi ierarxik, psixologik va madaniy farqlarni ifodalasa, kommunikativ niyat nutq

subyektining maqsadi va strategiyasini belgilaydi. Ushbu ikki omil yozma nutqda, xususan, rasmiy va norasmiy xatlarda turli lingvistik vositalar orqali namoyon bo'ladi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, o'zbek va nemis tillarida xat yozish an'analari turli tarixiy, madaniy va ijtimoiy omillar ta'sirida shakllangan bo'lib, ularning qiyosiy o'rganilishi nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Xususan, xorijiy tillarni o'qitish, tarjima amaliyoti hamda madaniyatlararo kommunikatsiya jarayonlarida bunday tahlillar muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tadqiqotning nazariy asoslari pragmatika, sotsiolingvistika va nutq aktlari nazariyasiga oid fundamental ishlarga tayanadi. Xususan, Brown va Levinsonning muloyimlik strategiyalari haqidagi qarashlari hamda Searle va Austinning nutq aktlari nazariyasi kommunikativ niyatni tushuntirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, nemis va o'zbek tilshunosligiga oid grammatik hamda sotsiolingvistik manbalar ijtimoiy masofaning til vositalari orqali ifodalanishini yoritishga yordam beradi. Mazkur adabiyotlar tahlili tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta'minlab, qiyosiy yondashuvni amalga oshirish uchun zarur nazariy platformani yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tahliliy, lingvopragmatik hamda diskursiv tahlil metodlaridan foydalanildi. Ushbu metodlar yordamida xat matnlarida ijtimoiy masofa va kommunikativ niyatning ifodalanishiga xizmat qiluvchi til birliklari tizimli ravishda o'rganildi. Mazkur tadqiqotda o'zbek va nemis tillaridagi xat matnlari lingvopragmatik hamda qiyosiy nuqtai nazardan kompleks tarzda tahlil qilindi. Tadqiqotning metodologik asosini funksional tilshunoslik, pragmatika, sotsiolingvistika hamda diskurs tahlili tamoyillari tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar tilni faqat grammatik tizim sifatida emas, balki ijtimoiy-kommunikativ faoliyat vositasi sifatida o'rganishga imkon beradi.

Metodologik jihatdan tadqiqot sinxron yondashuvga asoslangan bo'lib, unda ikki til tizimi o'rtasidagi o'xshashlik va tafovutlar funksional-pragmatik nuqtai nazardan tahlil qilindi. Tadqiqotda sifat tahlil ustuvor bo'lib, ayrim hollarda miqdoriy elementlar ham qo'llanildi.

Tahlillar va natijalar. Mazkur tadqiqotning nazariy asoslari pragmatika, sotsiolingvistika hamda diskurs tahlili yo'nalishlarida ishlab chiqilgan zamonaviy ilmiy qarashlarga tayanadi. Ushbu yo'nalishlar tilning faqat strukturaviy emas, balki funksional va ijtimoiy jihatlarini ham o'rganishga xizmat qiladi. Xususan, nutq jarayonida til birliklarining tanlanishi, ularning kontekstga moslashuvi hamda kommunikativ samaradorligi mazkur tadqiqotning markaziy masalalaridan hisoblanadi. Pragmatika til birliklarining real kommunikativ vaziyatdagi qo'llanishini o'rganadi va nutq ishtirokchilarining niyatlari, presuppozitsiyalari hamda implikaturalari bilan bog'liq masalalarni yoritadi. Sotsiolingvistika esa til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro aloqalarni, xususan, ijtimoiy omillarning nutqqa ta'sirini tahlil qiladi. Diskurs tahlili esa matnni faqat

lingvistik birliklar yig'indisi sifatida emas, balki ijtimoiy-madaniy kontekstda shakllanuvchi murakkab kommunikativ hodisa sifatida talqin etadi.

Mazkur tadqiqotda aynan ijtimoiy masofa, kommunikativ niyat hamda polaytness (muloyimlik) strategiyalari xat matnlarini tahlil qilishda asosiy nazariy kategoriyalar sifatida tanlanadi. Ushbu tushunchalar orqali yozma nutqdagi formal va informal uslublar, murojaat shakllari hamda til birliklarining funksional yuklamasi aniqlanadi.

Ijtimoiy masofa (social distance) kommunikatsiya ishtirokchilari o'rtasidagi ijtimoiy, psixologik va institutsional yaqinlik yoki uzoqlik darajasini ifodalovchi muhim pragmatik kategoriyadir. Ushbu tushuncha sotsiolingvistika doirasida nutqning rasmiylik darajasi, murojaat shakllari hamda til birliklarining tanlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi omil sifatida keng o'rganilgan. Ijtimoiy masofa nafaqat individual munosabatlarni, balki jamiytdagi ierarxik tizimni ham aks ettiradi. Shu bois u kommunikativ jarayonda tilning variantlarini tanlashda asosiy determinantlardan biri hisoblanadi.

Ijtimoiy masofa quyidagi asosiy parametrlar orqali belgilanadi:

- **status (ijtimoiy mavqe)** – suhbatdoshlarning ierarxik o'ri (rahbar–xodim, ustoz–talaba va boshqalar);
- **rol munosabatlari** – rasmiy yoki norasmiy aloqalar mavjudligi;
- **tanishlik darajasi** – suhbatdoshlar o'rtasidagi yaqinlik yoki begonalik;
- **yosh va tajriba farqi** – avlodlararo tafovut va ijtimoiy tajriba darajasi;
- **institutsional kontekst** – muloqot qaysi muassasa yoki ijtimoiy tizim doirasida kechayotganligi.

Yozma nutqda, ayniqsa, xat janrida ijtimoiy masofa aniq va barqaror lingvistik markerlar orqali ifodalanadi. Masalan, o'zbek tilida “Siz”/“sen” oppozitsiyasi, hurmat bildiruvchi leksik birliklar (hurmatli, muhtaram, janob, xonim) keng qo'llaniladi. Nemis tilida esa “Sie”/“du” qarama-qarshiligi hamda standart murojaat formulalari (“Sehr geehrte Damen und Herren”, “Lieber Herr ...”) ijtimoiy masofani aniq belgilaydi.

Shuni ta'kidlash lozimki, nemis tilida ijtimoiy masofa grammatik tizimda qat'iy kodlangan bo'lib, noto'g'ri murojaat shaklini tanlash kommunikativ xatolik sifatida qabul qilinishi mumkin. O'zbek tilida esa bu hodisa ko'proq pragmatik va madaniy kontekst orqali tartibga solinadi, ya'ni til egasi vaziyatga qarab moslashuvchan strategiyalarni qo'llaydi.

Kommunikativ niyat (communicative intention) nutq subyektining ma'lum bir kommunikativ vazifani bajarishga qaratilgan ongli yoki ongsiz maqsadini anglatadi. Ushbu tushuncha nutq aktlari nazariyasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, har bir nutq birligi ortida muayyan maqsad – ta'sir ko'rsatish, axborot berish yoki munosabat bildirish yotadi. Kommunikativ niyat yozma nutqda, ayniqsa, xat janrida quyidagi asosiy nutq aktlari orqali amalga oshiriladi:

- **iltimos (request)** – muayyan harakatni bajarishni so'rash;

- **buyruq yoki ko‘rsatma (directive)** – majburiy yoki tavsiya xarakteridagi talabni ifodalash;
- **taklif (offer/suggestion)** – hamkorlik yoki imkoniyatni bildirish;
- **uzr (apology)** – noqulaylik uchun kechirim so‘rash;
- **minnatdorchilik (gratitude)** – ijobiy munosabatni ifodalash;
- **axborot berish (informative act)** – ma‘lumot yetkazish.

Yozma kommunikatsiyada kommunikativ niyat ko‘pincha bilvosita (indirect) shaklda ifodalanadi. Bu, ayniqsa, rasmiy yozishmalarda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, muloyimlik strategiyalari bilan uzviy bog‘liqdir. Masalan, nemis tilida “Könnten Sie bitte...”, “Wären Sie so freundlich...” kabi konstruktsiyalar orqali iltimos yumshatiladi. O‘zbek tilida esa “Iltimos, agar imkon bo‘lsa...”, “Sizdan iltimos qilamizki...” kabi iboralar qo‘llanadi.

Kommunikativ niyatning ifodalanish shakli bevosita ijtimoiy masofa bilan bog‘liq:

- ✓ ijtimoiy masofa katta bo‘lsa – bilvosita, ehtiyotkor va diplomatik ifodalar ustunlik qiladi;
- ✓ ijtimoiy masofa kichik bo‘lsa – bevosita va sodda ifodalar ko‘proq qo‘llaniladi.

Shuningdek, kommunikativ niyatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi til egasining pragmatik kompetensiyasiga, ya‘ni vaziyatga mos nutq strategiyasini tanlash qobiliyatiga bog‘liq.

Xat janri yozma nutqning muhim va mustaqil turi bo‘lib, u an‘anaviy ravishda ma‘lum bir kompozitsion va strukturaviy xususiyatlarga ega. Xatlar kommunikativ maqsad, ijtimoiy kontekst hamda muallif va adresat o‘rtasidagi munosabatga qarab turli turlarga bo‘linadi.

Rasmiy xatlar quyidagi asosiy belgilar bilan tavsiflanadi:

- qat‘iy strukturaviy qismlar (murojaat, kirish, asosiy matn, xulosa, imzo);
- standartlashgan til formulalari va шаблон iboralar;
- neytral va rasmiy leksika;
- grammatik jihatdan murakkab va to‘liq gap konstruktsiyalari;
- shaxsiy emotsiyalarning minimal darajada ifodalanishi.
- Norasmiy xatlar esa quyidagi xususiyatlarga ega:
- erkin va moslashuvchan kompozitsiya;
- emotsional-ekspressiv birliklarning keng qo‘llanilishi;
- qisqartmalar, og‘zaki nutqqa xos elementlar;
- individual uslub va subyektivlikning ustunligi.

Diskursiv nuqtai nazardan qaralganda, xat matni statik emas, balki dinamik kommunikativ jarayon mahsuli hisoblanadi. U muallifning kommunikativ niyati, adresatning kutilayotgan reaksiyasi hamda ijtimoiy-madaniy kontekst asosida shakllanadi. Shu sababli xatlarni tahlil qilishda faqat lingvistik birliklar emas, balki ularning funksional, pragmatik va diskursiv yuklamasi ham hisobga olinadi.

Xususan, xat matnida quyidagi omillar muhim ahamiyat kasb etadi:

- ✓ murojaat shaklining tanlanishi;
- ✓ muloyimlik strategiyalarining qo‘llanishi;
- ✓ matnning koherensiyasi va kohesiyasi;
- ✓ kommunikativ niyatning aniq yoki yashirin ifodalanishi.

Tadqiqot materiali sifatida o‘zbek va nemis tillaridagi rasmiy hamda norasmiy xat namunalari tanlab olindi. Materiallarni tanlashda ularning autentikligi, kommunikativ qiymati va turli ijtimoiy vaziyatlarni aks ettira olishi asosiy mezon sifatida belgilandi.

Materiallar quyidagi manbalardan yig‘ildi:

- ✓ o‘quv qo‘llanmalar va darsliklar (o‘zbek va nemis tillari bo‘yicha);
- ✓ rasmiy yozishmalar namunalari (arizalar, murojaat xatlari, xizmat yozishmalari);
- ✓ norasmiy yozishmalar (shaxsiy xatlar, elektron pochta xabarlar);
- ✓ internetdagi ochiq manbalarda e‘lon qilingan namunaviy xatlar;
- ✓ til o‘rganishga oid metodik qo‘llanmalar va kommunikativ materiallar.
- ✓ Tahlil uchun jami **50 dan ortiq xat matni** saralab olindi, jumladan:
- ✓ 25 ta o‘zbek tilidagi xat;
- ✓ 25 ta nemis tilidagi xat.
- ✓ Materiallar quyidagi mezonlar asosida tasniflandi:
- ✓ rasmiylik darajasi (formal / informal);
- ✓ kommunikativ vaziyat (ish yuritish, shaxsiy muloqot, xizmat yozishmalari);
- ✓ adresat va muallif o‘rtasidagi ijtimoiy munosabat (teng, yuqori–past status);
- ✓ kommunikativ maqsad (iltimos, axborot berish, uzr, taklif va boshqalar).

Mazkur tasniflash tahlil jarayonida materiallarni tizimli ravishda o‘rganish va natijalarni umumlashtirish imkonini berdi.

Tadqiqot jarayonida bir-birini to‘ldiruvchi bir nechta ilmiy metodlardan foydalanildi:

1. Qiyosiy (komparativ) metod. Ushbu metod yordamida o‘zbek va nemis tillaridagi xat matnlari o‘rtasidagi umumiy va farqli jihatlar aniqlanadi. Xususan, ijtimoiy masofa, murojaat shakllari, grammatik konstruktsiyalar hamda kommunikativ niyatning ifodalanishidagi o‘xshashlik va tafovutlar tahlil qilindi. Bu metod ikki tilning tipologik xususiyatlarini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etdi.

2. Lingvopragmatik tahlil. Mazkur metod orqali xat matnlarida nutq aktlari, kommunikativ strategiyalar va polaytness (muloyimlik) vositalari o‘rganildi. Har bir til uchun iltimos, taklif, uzr, minnatdorchilik kabi nutq aktlarining ifodalanish shakllari aniqlanib, ularning pragmatik funksiyasi tahlil qilindi. Shuningdek, bilvosita va bevosita nutq shakllari o‘rtasidagi farqlar ham ko‘rib chiqildi.

3. Diskursiv tahlil. Diskursiv yondashuv asosida xat matnlari kommunikativ vaziyat, ijtimoiy kontekst va muallifning maqsadi bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganildi. Ushbu

metod yordamida matnning ichki struktura (koherensiya va kohesiya), janr xususiyatlari hamda kommunikativ strategiyalari aniqlashtirildi.

4. Deskriptiv (tasviriy) metod. Til birliklari, ularning shakli va qo'llanilish xususiyatlari tavsifiy tarzda bayon qilindi. Bu metod orqali har ikki tilga xos bo'lgan xat yozish an'analari, standart formulalar va stilistik vositalar tizimli ravishda yoritildi.

5. Elementar statistik tahlil. Ayrim hollarda til birliklarining takrorlanish chastotasi (masalan, murojaat shakllari yoki modal fe'llar qo'llanilishi) hisoblab chiqildi. Bu esa sifat tahlilini qo'shimcha ravishda dalillash imkonini berdi.

Xat matnlarini lingvopragmatik va qiyosiy tahlil qilishda quyidagi asosiy mezonlarga tayanildi:

- **murojaat shakllari** (formal va informal uslublar);
- **shaxs olmoshlari** (o'zbek tilida: Siz/sen; nemis tilida: Sie/du);
- **leksik vositalar** (rasmiiy va norasmiiy lug'at birliklari);
- **grammatik konstruktsiyalar** (modal fe'llar, gapning murakkablik darajasi);
- **nutq aktlari** (iltimos, buyruq, taklif, uzr, minnatdorchilik);
- **polaytness strategiyalari** (muloyimlik darajasi va uning ifodalanishi);
- **matnning struktura va kompozitsiyasi** (kirish, asosiy qism, yakun);
- **kommunikativ niyatning ifodalanish darajasi** (bevosita yoki bilvosita shaklda).

Mazkur mezonlar har ikki til materialiga bir xil qo'llanib, natijalarni qiyosiy tarzda tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqotning ishonchliligi va cheklovlari. Tadqiqot natijalarining ishonchliligi bir necha omillar orqali ta'minlandi. Avvalo, materiallar turli manbalardan tanlab olinib, ularning autentikligi va xilma-xilligi ta'minlandi. Ikkinchidan, tahlil jarayonida yagona metodologik yondashuv va mezonlar qo'llanildi, bu esa natijalarning ob'ektivligini oshirdi. Uchinchidan, qiyosiy tahlil orqali ikki til o'rtasidagi umumiy va farqli jihatlar izchil ravishda asoslab berildi.

Shu bilan birga, tadqiqot ayrim cheklovlarga ham ega:

- tahlil qilingan xat namunalari soni nisbatan cheklangan;
- barcha mumkin bo'lgan kommunikativ vaziyatlar qamrab olinmagan;
- ayrim materiallar o'quv yoki namunaviy xarakterga ega bo'lib, real kommunikativ jarayonni to'liq aks ettirmasligi mumkin.

Kelgusida tadqiqot materiallari bazasini kengaytirish, real yozishmalar korpusini shakllantirish hamda miqdoriy tahlilni chuqurlashtirish orqali yanada aniq va umumlashgan xulosalarga erishish mumkin.

Analitik qismda o'zbek va nemis tillaridagi xat matnlarida ijtimoiy masofa hamda kommunikativ niyatning ifodalanish xususiyatlari amaliy materiallar asosida tahlil qilinadi. Tahlil jarayonida murojaat shakllari, grammatik vositalar, nutq aktlari va muloyimlik strategiyalari asosiy obyekt sifatida ko'rib chiqildi. Xat matnlarida ijtimoiy

masofa, avvalo, murojaat shakllari orqali yaqqol namoyon bo‘ladi. Har ikki tilda ham murojaat formullari kommunikativ vaziyat va adresatga bo‘lgan munosabatni belgilovchi asosiy vosita hisoblanadi.

O‘zbek tilida ijtimoiy masofa ko‘proq leksik va etik birliklar orqali ifodalanadi:

Hurmatli janob Karimov,

Hurmatli rahbariyat,

Assalomu alaykum,

Qadrli do‘stim,

Rasmiy yozishmalarda “hurmatli”, “muhtaram” kabi birliklar keng qo‘llanilib, adresatga nisbatan ijobiy munosabat va masofa saqlanishini bildiradi. Norasmiy xatlarda esa “salom”, “qadrli”, “aziz” kabi yaqinlikni ifodalovchi birliklar ustunlik qiladi.

Nemis tilida esa murojaat shakllari qat’iy standartlashgan bo‘lib, ijtimoiy masofani aniq ko‘rsatadi:

Sehr geehrter Herr Müller,

Sehr geehrte Damen und Herren,

Liebe Anna,

Lieber Freund,

Bu yerda “Sehr geehrte” konstruksiyasi rasmiy yuqori masofani bildirsa, “Liebe/Lieber” shakllari norasmiy va yaqin munosabatni anglatadi. Shunday qilib, nemis tilida ijtimoiy masofa ko‘proq standart formulalar orqali qat’iy belgilansa, o‘zbek tilida u kontekst va madaniy me‘yorlar asosida moslashuvchan tarzda ifodalanadi.

Ijtimoiy masofaning ifodalanishida grammatik vositalar ham muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, shaxs olmoshlari bu jarayonda asosiy indikatorlardan biridir.

O‘zbek tili	Nemis tili
Siz	Sie
sen	Du

Misollar:

O‘zbek: *Sizga murojaat qilmoqchiman.*

Nemis: *Ich möchte Sie kontaktieren.*

Nemis tilida “Sie” shakli doimo bosh harf bilan yozilib, rasmiy munosabatni bildiradi. “du” esa norasmiy va yaqin aloqalarda qo‘llaniladi. Bu qarama-qarshilik grammatik darajada qat’iy belgilangan.

O‘zbek tilida esa “siz” va “sen” qarama-qarshiligi mavjud bo‘lsa-da, u ko‘proq ijtimoiy va madaniy omillar bilan belgilanadi. Ba’zi holatlarda hurmat ma’nosida ko‘plik shakllari yoki qo‘shimcha leksik birliklar ham ishlatiladi. Shuningdek, nemis tilida modal fe‘llar (*können, möchten, würden*) orqali muloyimlik kuchaytirilsa, o‘zbek tilida bu vazifa ko‘proq qo‘shimcha iboralar orqali bajariladi.

Kommunikativ niyat xat matnlarida turli nutq aktlari orqali amalga oshiriladi. Eng ko‘p uchraydiganlari – iltimos va minnatdorchilik aktlaridir.

Iltimos:

O‘zbek: *Iltimos, hujjatlarni yuboring.*

O‘zbek (yumshatilgan): *Iltimos, agar imkon bo‘lsa, hujjatlarni yuborishingizni so‘raymiz.*

Nemis: *Könnten Sie bitte die Unterlagen senden?*

Nemis tilida iltimos ko‘pincha savol shaklida va modal fe‘llar yordamida ifodalanadi, bu esa nutqni yanada muloyim qiladi. O‘zbek tilida esa “iltimos”, “agar imkon bo‘lsa” kabi yumshatuvchi birliklar qo‘llaniladi.

Minnatdorchilik:

O‘zbek: *Oldindan rahmat.*

O‘zbek: *Yordamingiz uchun tashakkur bildiraman.*

Nemis: *Vielen Dank im Voraus.*

Nemis: *Ich danke Ihnen herzlich.*

Har ikki tilda ham minnatdorchilik kommunikativ aloqani ijobiy yakunlash vositasi sifatida xizmat qiladi.

O‘zbek va nemis tillaridagi xat matnlarini qiyosiy tahlil qilish natijasida quyidagi umumiylik va tafovutlar aniqlandi:

O‘xshashliklar:

Har ikki tilda murojaat shakllari mavjud va muhim kommunikativ rol o‘ynaydi;

Iltimos, taklif va minnatdorchilik kabi nutq aktlari keng qo‘llaniladi;

Rasmiy va norasmiy uslublar aniq farqlanadi;

Xatlarning umumiy strukturasi (kirish–asosiy qism–yakun) o‘xshashdir.

Farqlar:

Nemis tilida rasmiylik grammatik tizimda qat’iy ifodalangan (Sie/du oppozitsiyasi);

O‘zbek tilida rasmiylik ko‘proq leksik va madaniy vositalar orqali ifodalanadi;

Nemis tilida standart formulalar ustun, o‘zbek tilida esa uslubiy xilma-xillik yuqori;

O‘zbek tilida hurmat ifodalari ko‘proq kontekstga bog‘liq.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek va nemis tillaridagi xat matnlarida ijtimoiy masofa va kommunikativ niyat turli lingvistik vositalar orqali ifodalanadi. Nemis tilida bu jarayon ko‘proq grammatik tizim orqali tartibga solinsa, o‘zbek tilida esa u madaniy-pragmatik omillar bilan belgilanadi. Mazkur farqlar har ikki tilning kommunikativ xususiyatlarini chuqurroq anglashga yordam beradi hamda xorijiy tilni o‘rganishda pragmatik kompetensiyani shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Brown, P., Levinson, S. C. **Politeness: Some Universals in Language Usage.** – Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
2. Helbig, G., Buscha, J. **Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht.** – Berlin: Langenscheidt, 2001.

3. O'zbek tili grammatikasi. **2 jildlik.** – Toshkent: Fan nashriyoti, 1975–1976.
4. Leech, G. N. **Principles of Pragmatics.** – London: Longman, 1983.
5. Searle, J. R. **Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language.** – Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
6. Austin, J. L. **How to Do Things with Words.** – Oxford: Oxford University Press, 1962.
7. Crystal, D. **A Dictionary of Linguistics and Phonetics.** – Oxford: Blackwell, 2008.
8. Hymes, D. **Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach.** – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1974.

